

Михайло Гунтор

КУЛЬТУРА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-МЕМОРІАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК «БАБИН ЯР»

Київ-2017

*І кров приливає до шкіри,
І кучері мої вилися ...
Я теж була, перехожий!
Перехожий, зупинись!*

Марина Цвітаєва

Культура збереження та вшанування пам'яті

Посольством Федеративної Республіки Німеччини в Україні (за дорученням Міністерства закордонних справ ФРН) спільно з Інститутом ім. Гете (Німеччина), в термін з 27 листопада по 03 грудня була організована інформаційна поїздка в Німеччину з метою ознайомлення з практикою культури пам'яті та створення меморіальних музеїв/музейно-освітніх комплексів у ФРН за програмою «Культура збереження і вшанування пам'яті в Німеччині». Основна ціль, яка переслідувалася при здійсненні поїздки – це «Презентація культури пам'яті для суб'єктів прийняття рішень в контексті української концепції щодо меморіалу "Бабин Яр"».

У поїздки взяли участь: Ростислав Карандєєв – заступник міністра культури України, керівник апарату, Валентина Каплунова – головний спеціаліст управління охорони культурної спадщини (Міністерство культури України), Олександр Сусленський – Президент єврейської ради України, директор музею "Героїзм і Холокост", Діна Попова – директор департаменту культури КМДА, Борис Глазунов – Генеральний директор Національного історико-меморіального заповідника «Бабин Яр», Ігор Литвин – заступник генерального директора Національного історико-меморіального заповідника «Бабин Яр», Михайло Гутор – старший науковий співробітник Національного історико-меморіального заповідника «Бабин Яр», Анатолій Гайдамака – Народний художник України, Член-кореспондент Національна академія мистецтв України, Яна Барінова-Толстая – керівник проекту «Меморіальний центр Голокосту Бабин Яр», Борис Забарко – Голова Всеукраїнської асоціації євреїв - колишніх в'язнів гетто та нацистських концтаборів, Микола Кушнір – директор музею історії та культури євреїв Буковини, Аркадій Монастирський – Голова правління «Єврейський фонд України», Марек Сівець – СЕО проекту "Меморіальний центр Голокосту Бабин Яр", Леонід Фінберг – директор Центру досліджень історії та культури східноєвропейського єврейства, Анастасія Гайдукевич – начальник відділу музейної справи (Український інститут національної пам'яті).

У перший день нашого перебування у Німеччині 28. 11. 2016 р. учасники поїздки зустрілися з директором навчальної частини, сфери педагогіки меморіальних центрів Баварського центру політичної освіти Робертом Зігелем та послушали його тематичний виступ: «Історія осмислення історії в Німеччині та нові концепції педагогіки історичних і пам'ятних місць», який згодом провів екскурсію по меморіальному комплексу Дахау та пані Габріель

Хаммерман яка організувала зустріч з учнівською групою щоби побачити, яке враження справило на них відвідування меморіального комплексу Дахау.

Цікавою та змістовною була тематична зустріч «Акценти просвітницької роботи в меморіалах» із керівником відділу просвіти пані Вальтрауд Бургер.

Меморіал пам'яті жертв концтабору Дахау.

Підчас екскурсії яку проводив Роберт Зігель по Меморіалу пам'яті жертв концтабору Дахау постараюсь виокремити головний екскурсійний акцент.

У 1933 році, 22 березня, став діяти концтабір Дахау, який був першим у фашистській Німеччині. Це був свого роду дослідний полігон, де відпрацьовувалася система покарань, а також різних форм психологічних і фізичних знущань над в'язнями.

Концтабір Дахау спочатку був призначений для противників Третього Рейху. Його відкриття відбулося вже через кілька місяців після того, як Гітлер прийшов до влади. Як говорили місцеві коменданти, а також особи, які займалися організацією табору, призначення його полягало в очищенні від "генетичних нечистот" і небезпечних елементів арійської раси. Фашисти до таких відносили соціалістів, комуністів, євреїв, осіб, чия поведінка було асоціальною, включаючи повій, наркоманів, бродяг, алкоголіків, гомосексуалістів, психічно хворих людей та священнослужителів, які протистояли діючій владі.

У Дахау «лікарі» та «вчені» СС проводили так звані «медичні експерименти» над сотнями в'язнів. Між 1941 та 1942 було проведено близько 500 таких операцій над здоровими людьми.

Всього понад 200 000 в'язнів з понад 30 країн перебували в Дахау, з них близько третини — євреї. В Дахау загинули 32 099 в'язнів і ще майже 10 000 в його філіалах, головним чином від хвороб, недоїдання, самогубств, вбивств, тортур тощо.

Музей-меморіал, який сьогодні перебуває на цьому місці, створений був в 1965 році з ініціативи колишніх полонених і за підтримки уряду Баварії. Хоча сьогодні від табірних будівель залишилося не так багато, місце це вражає лякаючою тишею і гнітючою атмосферою.

Що стосується самого музею, то він здебільшого представлений фотографіями і поясненнями до них. З фотографій і описів ми можемо дізнатися багато цікавого про життя табору, хто в ньому загинув, в яких умовах утримувалися ув'язнені, як розвивалася табірна система в Німеччині.

У 2003 році в Музеї Дахау була відкрита нова постійна експозиція. Вона розташовується в колишній головній фабричній будівлі і в 13 секціях документально представляє хронологію існування Дахау як концентраційного табору і як місця пам'яті (з 1945 р, з моменту звільнення табору американською армією).

У Дахау ви можете не тільки побачити стенди, присвячені кожному народу, в'язні якого перебували тут, подивитися вилучені у в'язнів старі сімейні фотографії, медальйони, гаманці, словом, все те, завдяки чому людина зберігає зв'язок з нормальним життям, сім'єю, будинком, а й побачити бараки (зараз від них залишилися тільки фундаменти), де містилися ув'язнені, карцери і тортур камери, подивитися крематорій і знаряддя тортур.

На особливу увагу заслуговує Roll-call площа-простір між адміністративною будівлею і бараками. Кожен день два рази (вранці і ввечері) всі ув'язнені табору шикувалися тут і в цілковитому мовчанні чекали переклички. Люди вмирили, стоячи на цій площі, але ніхто навіть не міг нічого вдіяти.

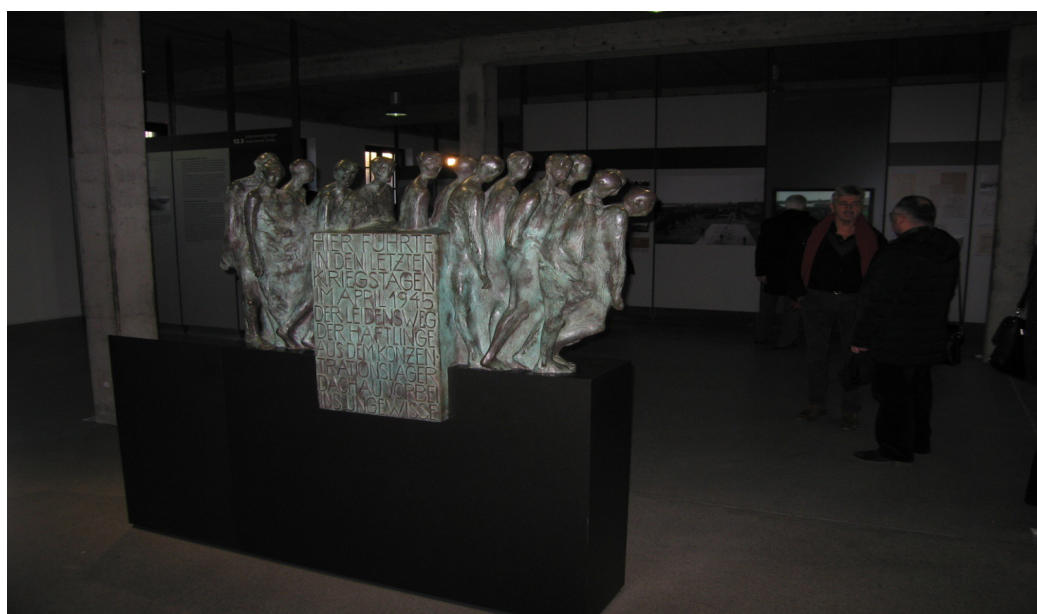
Неподалік розташоване меморіальне кладовище концентраційного табору Дахау Ляйтенберг, яке було офіційно відкрито у грудні 1949 р. Крім могил, тут розташований меморіальний зал в формі восьмикутної вежі, а також італійська меморіальна капела Регіна Паціс (Regina Pacis), встановлена в 1963-му. У 1999 році тут був урочисто відкритий меморіальний камінь на згадку про польських жертв.

В кінці Другої світової війни, ближче до весни 1945 року, коли війська союзних армій перейшли кордон Рейху і стали наближатися до концентраційних таборів, перед нацистським керівництвом гостро постало питання: що робити з такою величезною кількістю в'язнів? Низовим структурам надійшов наказ про те, що жоден в'язень не повинен потрапити до Союзників. Але для його виконання в таборах вже не залишалось часу і ресурсів. У цій обстановці поспіху, дезорганізації і паніки нацисти стали переміщати тисячі ув'язнених з прифронтових таборів всередину Німеччини в пішому порядку. 26 квітня 1945 року із концтабору Дахау вивели колону з 7 тисяч ув'язнених і повели на південь в бік гір за маршрутом Дахау – Вольфратсхаузен – Кенігсдорф – Бад – Тельц – Вакірхен – Тегернзее протяжністю близько ста кілометрів. Колони виснажених людей змушували долати великі відстані в прискореному темпі, б'ючи їх, часто позбавляючи їжі та відпочинку. Тих, хто вже не міг йти, розстрілювали тут же на дорозі. Тих, хто якимось чином примудрявся ховатися по дорозі в куцах, серед лісу, шукали спеціальні команди і теж розстрілювали на місці.

Дахау – це місце з якого неможливо вийти таким самим, яким ти сюди зайшов – ні колись, ні тепер. На те, щоб усвідомити і осмислити все побачене може знадобитися не один рік.

Меморіал пам'яті жертв концтабору Дахау (28.11.2016 р., Дахау).

Музей Меморіалу пам'яті жертв концтабору Дахау. Пам'ятник «Марш смерті» в'язням концтабору Дахау, які йшли у цій колоні, встановили біля замку Блютенбург, повз якого вони проходили, як написано на щиті «в невідомість» (28.11.2016 р., Дахау).

«Камені спотикання для Мюнхена».

Наступна наша зустріч відбулась 29. 11. 2016 р. у НКО «Ініціатива «Камені спотикання для Мюнхена» з директором Янне Вайнцірт.

«Злочини націонал-соціалістичного режиму проти євреїв, циган і просто політичних супротивників, – розповідає Янне Вайнцірт, – назавжди залишаться в людській пам'яті. Про них свідчать численні пам'ятники, музейні експозиції, історичні книги, архівні документи – і не в останню чергу залишилися в живих жертви нацизму і їх родичі.

Але свідки нацистських злочинів з роками не стають молодшими. А тому все частіше постає питання: як зберегти пам'ять про злочини нацизму для майбутніх поколінь? Ось уже кілька років втілює в життя свій оригінальний проект кельнський художник Гунтер Демніг (Gunter Demnig). Він займається установкою так званих "каменів спотикання" ("Stolpersteine") – квадратних цегли з латунними табличками. Їх укладають в бруківку навпроти будинків, де свого часу жили ті, кого переслідував нацистський режим, і змушують перехожих "спотикатися" поглядом, привертаючи до себе увагу».

"Я не особливо вірив в можливість реалізації цього проекту – надто вже гігантським він здався», – зізнається Демніг. Адже йшлося про шість, а то й дванадцяти мільйонів каменів. Але одного разу Курт Пік, протестантський священник, сказав художнику: "Добре, Гунтер, з мільйонами ти, припустимо, не впорашся. Але ти можеш почати з малого ..."

Сьогодні в Європі укладено вже 17 тисяч каменів. І автор проекту збирається розширити його територію. Сьогодні "камені спотикання" можна побачити в трьохстах населених пунктах Німеччини. Адже "людину забувають тоді, коли кане в лету його ім'я», – говорить Демніг. Він планує відправитися до Києва.

Після одного із заходів якийсь репортер запитав одного зі школярів, чи не вважає той небезпечними "камені спотикання, – адже, спіткнувшись об них, можна впасти і забитися. "Зовсім ні», – відповів хлопчик, – впасти ти не зможеш. Побачивши цих каменів "спотикається" тільки серце..."

*«Ідеш, на мене схожий, Я вічності не сприймаю! І кров приливає до шкіри,
Очі спрямовуючи вниз. Навіщо мене поховали? І кучері мої вилися ...
Я їх опускала - теж! Я так не хотіла в землю Я теж була,перехожий!
Перехожий, зупинись! З улюбленої моєї землі! Перехожий, зупинись! »*

Цими рядками Марини Цветаєвої я завершу мою коротку розповідь про «каменях спотикання» на тротуарах Європи. Європа пам'ятає. Давайте і ми не забудемо.

Документаційний центр з історії націонал-соціалізму.

Незгладиме враження справило відвідання Документаційного центру з історії націонал-соціалізму

Центр, який було відкрито у баварській столиці до 70-річчя закінчення Другої світової війни, навчатиме молодь історії через інтерактивні мультимедійні експонати.

Мюнхенська площа Кенігсплац (Königsplatz) – місце з великою історією. Тут 10 травня 1933 року німецькі студенти та професори спалювали єврейські, комуністичні та інші книжки "шкідливого" змісту. Також на цьому місці влаштовували свої паради нацисти, тут розташувалась будівля "Фюрербай", яка за часів націонал-соціалізму була резиденцією Адольфа Гітлера. Неподальк стояв так званий "Коричневий дім", в якому розміщувалась штаб-квартира Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП). Цю будівлю було зруйновано в останні дні війни. Після того, як руїни зрівняли із землею, ніщо не нагадувало про минуле цієї ділянки. Так було до 2012 року, коли після суперечок, які тривали майже два десятиріччя, заклали першу цеглину майбутнього Документаційного центру з історії націонал-соціалізму.

В цілому можу сказати, що Мюнхену далось це складніше, ніж іншим німецьким містам. «Це пов'язано з більш важкою історією, ніж у інших міст, – пояснює директор Центру Вінфрід Нердінг, – такий довгий період між кінцем націонал-соціалізму та будівництвом Центру. Саме з Мюнхена все почалося: СС, СА, Гітлерюгенд були започатковані тут при підтримці мюнхенської громади. Але зараз, після довгих суперечок, Документаційний центр, нарешті, готовий – будівля у формі білого, дуже помітного кубу. Її спорудили берлінські архітектори Беттіна Георг, Тобіас Шиль та Сімон Ветцель. Будівництво обійшлося у 28,2 мільйона євро». «Вже пізно, але ще не занадто пізно», – сказав свідок Голокосту Макс Мангеймер.

Постійна експозиція нового Документаційного центру майже на 1000 квадратних метрах досліджує таке питання: чому саме Мюнхен так глибоко затягнуло у "коричневу" багнюку? Експозиція висвітлює період від зростаючої кількості злочинів, скоєних націонал-соціалістами Мюнхена під час Другої світової війни. Сьогодні є дуже важливо порушувати тему "третього рейху" та показувати, що буває, коли скасовуються права людини та громадянські права, адже гуманістичні психологічні бар'єри можуть швидко зникнути і, високорозвинене суспільство може перетворитися на радикальне впродовж кількох років.

У різних місцях Документаційного центру в стіну вбудували монітори, на них транслюють історичні та сучасні кадри й тексти. Тут кожен може дізнатися про процеси, які сьогодні відбуваються в суспільстві.

Підлітки часто та справедливо питають Гюнтера Гокертса (професор Мюнхенського університету Людвіга-Максиміліана): що пов'язує давно минулі часи нацистської Німеччини з особисто їхніми життями зараз? Відповідь Гокертса полягає не лише у паралелях того часу із сьогоденням, але й навпаки – у фундаментальній відмінності того часу від сучасної Німеччини.

Саме "фундаментальну різницю між місцем та його історією" хотіли показати архітектори нового Документаційного центру з історії націонал-соціалізму. Сучасний білий куб має на меті замінити ті ярлики, які нацисти залишили після себе на цьому місці. Історія Мюнхена, таким чином, закладена в новому камені.

Професор Вінфрід Нердідер (директор Документаційного центру з історії націонал-соціалізму) проводить тематичну екскурсію: «Навчально-меморіальні центри» (29.11.2016 р., Мюнхен).

Меморіал концтабору Флоссенбюрг.

30 листопада відбулась тематична зустріч «Сучасні та інноваційні учбові центри сучасної історії» з директором Меморіального концтабору Флоссенбюргом паном Йоргом Скрібелайтом.

Флоссенбюрг — один з найбільших та четвертий за рахунком (після [Дахау](#), [Бухенвальду](#) та [Заксенгаузену](#)) [концтабір](#) у [нацистській](#) Німеччині. Існував з травня 1938 р. по квітень 1945 р. у м. Флоссенбюрг у східній Баварії, біля міжвоєнного німецько-чехословацького кордону.

Директор Меморіалу концтабору Флоссенбюрг Йорг Скрібеляйт проводить тематичну екскурсію «Сучасні та інноваційні учбові центри сучасної історії» на території Меморіалу концтабору Флоссенбюрг (30. 11. 2016 р., Флоссенбюрг).

Трудовий табір був заснований СС напередодні Другої світової війни, ще у травні 1938 р. у мальовничій місцевості. Першими в'язнями концтабору були кримінальні та «асоціальні» злочинці, пізніше також гомосексуалісти та політичні в'язні. Їх використовували на примусових роботах у місцевій гранітній каменоломні, що належала Німецькій земельно-кам'яній видобувній компанії (DEST, Deutsche Erd- und Steinwerke GmbH), підпорядкованій СС. Спочатку табір був розрахований на 1600 осіб, яких планували розмістити у 16 бараках, однак через кілька місяців після створення трудовий табір Флоссенбюрг був розширений до 3000 місць для в'язнів.

Після нападу нацистської Німеччини на Польщу і початку Другої світової війни 1 вересня 1939 р. через переобладнання іншого концтабору в Баварії, Дахау, на центр підготовки винищувальних загонів СС звідти до Флоссенбюргу перевели 981 в'язня. Протягом війни табір постійно перебудовувався, щоб вміщати більше невільників. Протягом 1941–1942 рр. у Флоссенбюргу було ув'язнено 1,5 тис. поляків — членів Руху опору.

З початком війни з СРСР до Флоссенбюргу почали переправляти радянських в'язнів. Під час війни Флоссенбюрг перетворився на один з найбільших концтаборів Німеччини, який мав 93 підпорядковані йому менші табори. У самому Флоссенбюргу в'язні працювали на фірму Мессершмітт. До табору Флоссенбюрг потрапляли також радянські військовополонені. Загалом через концтабір Флоссенбюрг та підлеглі табори пройшло близько 100 тис. осіб, приблизно 30 тис. з них загинули. За неповними даними, у концтаборі Флоссенбюрг перебувало 26430 радянських громадян.

Концентраційний табір Флоссенбюрг вважався табором з одним з найсуворіших режимів. Смертність від голоду, спраги та хвороб була надзвичайно високою. Одночасно табір був місцем утримання особливо важливих злочинців. Тут перебували радянські командувачі, в тому числі українці генерал-майор Г. Тхір та генерал-майор І. Шепетов, лідер Словацького національного повстання генерал Ян Голіан, а також учасники замаху 1944 р. на А. Гітлера адмірал В. Канаріс, генерал-майор Г. Остер та ін., страчені у цьому таборі.

У 1946 р. стараннями колишніх в'язнів, переважно з Польщі, які залишилися жити у Флоссенбюргу, тут було побудовано меморіальне кладовище, на якому поховали тіла 121 в'язня, що померли після звільнення концтабору.

На території табору в 1957–1960 рр. було закладено меморіальне кладовище жертв концтабору, куди перенесли тіла в'язнів, загиблих під час «маршу смерті» та евакуації табору, похованих на інших кладовищах. Сьогодні там покояться тіла більше 5500 чол. У 1995 р. поруч було побудовано окремий єврейський меморіал.

Зі 100 тисяч в'язнів загинув кожен третій: концтабір Флоссенбюрг був не менш жакливим, ніж Бухенвальд.

Музей Меморіалу концтабору Флоссенбюрг (30. 11. 2016 р., Флоссенбюрг).

Нова експозиція у колишньому концтаборі Флоссенбюрг є найсучаснішою в Німеччині. Одна з центральних особливостей – це спроба представити в'язнів як звичайних людей. Намагання показати це на прикладах цілих біографій. Тобто не тільки певного відрізка життя, коли людина була в концтаборі, а й розказати, ким вона була до і після нього, тобто, нацисти деградували людей до номерів, а тепер повертаються цим номерам людські імена.

Експозиція присвячена не тільки жертвам, а й їхнім катам, нацистам. Це нетиповий підхід для меморіального комплексу. Робиться це тому, що злочинів без злочинців не буває, називаються конкретні імена тих, хто працював у концтаборі.

Із колишнього СРСР було 22 тисячі в'язнів, тобто п'ята частина. Більшість із них були українці та білоруси.

Колишні в'язні дуже охоче сюди приходять. Тому що тут вони зустрічаються з молоддю і це їм допомагає. Вони отримують можливість передати свої спогади далі. Для більшості відвідувачів з числа колишніх в'язнів це головне – ще раз розказати про ті страхіння і знати, що їх слухають, що наступне покоління знає історію і прислухається до думки тих, хто її пережив.

Делегація з України на території Меморіалу концтабору Флоссенбюрг (30. 11. 2016 р., Флоссенбюрг).

У Фонді «Future Memory» 01.12. 2016 р. відбулась надзвичайно цікава лекція «Вшанування пам'яті в цифрову епоху» професора Хабо Кноха кафедри нової і новітньої історії

Кельнського університету та професора Паулема Вершуре факультету інформаційних і комунікативних технологій університету Помпеу Фарба.

Тематична лекція «Вшанування пам'яті в цифрову епоху» (01. 12. 2016 р., Берлін).

Центральний меморіал пам'яті євреїв Європи

Неподалік від Рейхстагу і Бранденбурзьких воріт розташувався Центральний меморіал пам'яті євреїв Європи, котрі загинули у криваві часи перемоги націонал-соціалізму над здоровим глуздом. На сьогоднішній день цей меморіал відвідали понад три з половиною мільйони людей. Відкритий 2005 року, пам'ятник став результатом колосальної роботи істориків і політиків, що розслідували злочини «Третього Рейху». Утім, його заснування було справою непростого.

Берлінська журналістка Леа Рош, подорожуючи Ізраїлем, задумала побудувати пам'ятник вбитим євреям Європи після повернення на батьківщину. Німецька влада підтримала і навіть виділила ділянку землі. Правда, раніше на цьому місці була розташована рейхсканцелярія Гітлера, так звані «Міністерські сади». Провели конкурс на найкращу ідею пам'ятника, змагання виграла художниця Христина Якоб-Марс, котра запропонувала покласти на землю величезну бетонну плиту і вигравірувати імена мільйона вбитих євреїв. Ідея не здобула популярності серед людей, і в народі подекуди, що нікому не хочеться бачити в центрі Берліна «гігантську могильну плиту».

Меморіал пам'яті вбитих євреїв Європи

Тому конкурс продовжили – цього разу найбільш актуальним проектом оцінили концепцію американців Пітера Ейсенмана і Річарда Серри «Поле кам'яних стел, або Ліс каменів». У цей час в Німеччині відбувся переділ влади, і нові правлячі структури активно виступали проти спорудження пам'ятника. Вони казали, що росте друге покоління німців, не винуватих у фашистських злочинах, і не варто обтяжувати їхнє сумління і без того гнітючим почуттям вини. Твердили, що достатньо відкрити музей Голокосту і зовсім не обов'язково виносити жахливу трагедію на загальний огляд. Не витримавши тиску, Серра відмовився від власного проекту, а от Ейсенман продовжував відстоювати ідею 2700 колон з максимальною висотою чотири метри.

12 травня 2005 року Пам'ятник знищеним євреям Європи було відкрито: він розташувався неподалік від Бранденбурзьких воріт, парламентського кварталу, а також різноманітних посольств. 2711 бетонних стел тримаються одна одної, злегка нахилившись у різні боки. Південно-східна частина плит зайнята підземним Центром інформації – це виставка, що охопила 800 квадратних метрів. тут зафіксовано докладні дані про жертв Голокосту, окрім того, є безліч фотографій із сімейних архівів.

Меморіальний музей «Топографія терору»

У часи Третього рейху ця територія покривала злочини нацизму. Однак із знищенням нацистської ідеології штаб-квартиру гестапо і гестапівську в'язницю зруйнували, а на їхньому місці спорудили меморіальний музей «Топографія терору». На відміну від пам'ятників, присвяченим жертвам Голокосту, цей музей акцентує увагу на вбивцях. 800 квадратних метрів – рівно таку площу займає приголомшлива експозиція музею. Тут зосереджено все про історію СС, зокрема, докладну розповідь про злочини Третього рейху,

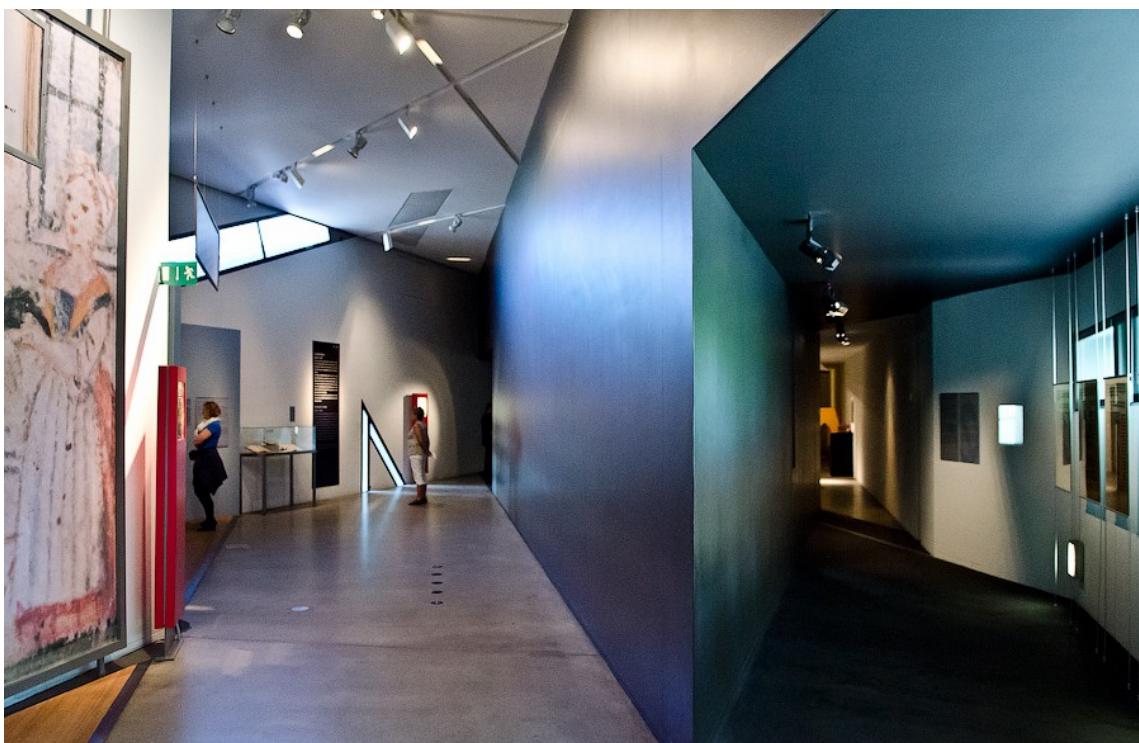
підтверджені документальними фотографіями. Неприхована правда дуже болюча, але творці цього об'єкта якраз і розраховували оприлюднити механізм скоєння протиправних дій. Ті, хто вчитується в історії, викладені на стендах, а потім проходить підвалами гестапо і бараками для робітників, отримують повне уявлення про те, як із купки людей, зачарованих ідеєю, може спалахнути полум'я, в якому згорять мільйони невинних жертв

Екскурсію проводить Крістіна Кауш – референт Меморіального музею «Топографія терору» (01. 12. 2016 р., Берлін).

Єврейський музей в Берліні

Єврейський музей в Берліні, відкрито 9 вересня 2001 року, розташований в районі Кройцбергна на вулиці Лінденштрассе, є найбільшим в Європі музеєм, присвяченим двом тисячоліттям історії єврейського народу в Німеччині. Перед приходом Гітлера до влади в Німеччині був музей, який розповідає про життя євреїв на території країни, який проіснував всього 5 років - підставою для його закриття послужили події Кришталеної ночі. Нинішній музей включає дві будівлі, з'єднані підземним проходом: стара будівля Коллегієнхауса – Вищого Суду Берліна, побудованого в стилі бароко, і нове – побудовано архітектором Даніелем Лібескіндом, за своєю конструкцією нагадує зірку Давида. Підлоги музею мають нахил – проходячи по них, відвідувачі відчувають тяжкість, постійно нагадує про нелегку долю єврейського народу. Історична виставка музею розповість вам про важку долю євреїв Німеччини, центральною темою якої є розповідь про втечу, вигнання, нового початку і знищення німецьких євреїв. Нікого не залишить байдужим похмура вежа Голокосту, увінчана шматочком неба і Сад вигнання, де зберігається земля, яка була привезена сюди з Ізраїлю.

Єврейський музей в Берліні. Організація простору (01. 12. 2016 р., Берлін).

Будівля справляє сильне враження коли знаходишся поруч з нею. Сам внутрішній простір музею сильно зламаний і насичений аудіо-відео інсталяціями. У музеї переважно слабке освітлення. Музей величезний, велика кількість експонатів, які розповідають про історію єврейського народу – немислима.

Єврейський музей в Берліні. Експозиційний зал (01. 12. 2016 р., Берлін).

Директор Фонду Берлінська стіна, професор Аксель Клаусмаєр проводить тематичну екскурсію «Пам'ятні місця в суспільному просторі» (02. 12. 2016 р., Берлін).

Фонд Берлінська стіна 02.12. 2016 р.

Наступним місцем наших відвідин був меморіал Берлінська стіна (меморіал на Bernauer Strasse). Меморіал розташований між станціями метро Bernauer Straße і Berlin Nordbahnhof.

Одна з частин меморіалу має назву «вікно пам'яті», на території якої встановлена іржава стіна з фотографіями загиблих при спробі втекти через вікна будинків. Вона також присвячена всім берлінцям, які різними способами намагалися перебратися через стіну.

Цей меморіал є найбільшим, відвідавши який можна не тільки отримати уявлення про те, де була стіна і як виглядала, а й доторкнутися до історії Берліна. На території меморіального комплексу також знаходяться сторожова вежа і капличка.

Другі залишки стіни можна побачити на Потсдамській площі, а на розташованій поруч вулиці Egon Berger Straße - сторожову вежу. Також стіні присвячений музей під відкритим небом, який називається топографія терору, розташований на вулиці Niederkirchnerstraße. Зберігся в Берліні один з найвідоміших контрольно-пропускних пунктів на вулиці Friedrichstraße - Чекпойнт Чарлі. Шматки стіни можна побачити і на одній з головних площ міста Александерплац.

Одна з частин меморіалу Берлінська стіна має назву «вікно пам'яті», на території якої встановлена іржава стіна з фотографіями загиблих при спробі втекти через вікна будинків. Вона також присвячена всім берлінцям, які різними способами намагалися перебратися через стіну (02. 12. 2016 р., Берлін).

Делегація з України у Федеральному міністерстві закордонних справ Німеччини (02. 12. 2016 р., Берлін).

На запрошення відділу культури і комунікації представленого паном Мірко Круппи 2 грудня відбулася зустріч у Міністерстві закордонних справ ФРН. Під час зустрічі поділились враженнями від поїздки та обговорили питання щодо подальшої співпраці у меморіалізації пам'яті жертв Другої світової війни.

Із змістовною доповіддю виступив Олександр Сусленський – Президент єврейської ради України, директор музею "Героїзм і Холокост".

Олександр Сусленський зокрема звернув увагу на те, що у сучасному українському суспільстві серед науковців, освітян, викладачів, студентів поступово формується розуміння необхідності побудови правдивої картини історії України ХХ ст., включення її в європейський контекст, історичної оцінки жахливих геноцидів цього періоду, що стали наслідком ідеології та практики сталінського та гітлерівського режимів. Для модерної України відкрите вивчення злочинів нацизму та комунізму є сьогодні фактором власної ідентичності, викликом колективній пам'яті. Формування культури історичної пам'яті в Україні про ХХ століття, відповідальності за пам'ять про минуле неможливе без дослідження злочинів тоталітаризму.

Вивчення злочинів тоталітарних режимів зачіпає проблему повернення минулого в Україну, в навантажену трагізмом українську історію ХХ ст., правдивого минулого, забороненого минулого. Наскільки можливо сьогодні в Україні побудувати правдиву чи об'єктивну модель історичної пам'яті про минувшину, зокрема про ХХ століття, Голодомор, політичні репресії, про Другу світову війну, таку модель де було б місце не тільки етнічним українцям, але й українським полякам, євреям, росіянам, ромам, кримським татарам тощо, а також про визнання Україною, суспільством, державою, особисто кожним власної історії та культури як багатоманітної, поліетнічної – з усіма можливими позитивами та негативами міжнаціональних та міжкультурних взаємин. У цьому випадку ми потребуємо культуру вшанування пам'яті жертв. Одна з форм такого вшанування – це місця пам'яті, освіта на місцях пам'яті.